Едуарові Мане

Ілюзії, – казав мені мій друг, – напевне, такі ж незліченні, як і стосунки людей між собою, або взаємини між людьми та речами. Й коли ілюзія зникає, тобто коли ми бачимо істоту чи факт такими, якими вони є поза нами, нас охоплює дивне почуття, що складається наполовину зі смутку за зниклою примарою, наполовину з приємного подивування перед новизною реального факту. Якщо й існує явище очевидне, тривіальне, завжди однакове, в природі якого годі помилитися, то це материнська любов. Уявити матір без материнської любові так само складно, як уявити світло без тепла; тож хіба не буде цілком законним приписати материнській любові всі дії та слова матері стосовно її дитини? Тож послухайте одну невелику історію про те, як дивним чином мене ввели в оману найприроднішою ілюзією.

Мій фах художника завжди змушував мене уважно вивчати обличчя та зовнішній вигляд людей, яких я стрічав, і ви самі знаєте, що то за задоволення від здатності, завдяки якій життя видається нам жвавішим та значущішим, ніж у інших людей. У тому віддаленому кварталі, де я мешкаю й де досі залишаються широкі, порослі травою ділянки поміж будівлями, я часто помічав дитину, чиє рум'яне, бешкетливе личко одразу привабило мене більше, ніж інші. Хлопчик частенько позував мені, а я робив з нього то маленького волоцюгу, то янгола, то міфологічного Амура. Просив його тримати то скрипку бродячого музики, то терновий вінець і цвяхи розп'яття, то смолоскип Ерота. З часом кумедні вибрики цього малого шибайголови почали приносити мені таке задоволення, що якось я попросив його батьків, людей бідних, віддати його мені, при цьому я обіцяв добре його вдягати, давати трохи грошей та не примушувати до жодної роботи, окрім миття моїх пензлів та виконання дрібних доручень. Хлопчик, коли його відмили, став просто чарівним, а життя в мене мало видаватися йому раєм порівняно з убогим животінням в халупі своїх батьків. Проте, маю сказати, що хлопчина часом дивував мене незвичними нападами якоїсь не по-дитячому ранньої журби, й що

невдовзі він став виявляти схильність до цукру й лікерів, тож наступного разу, коли я помітив, що, незважаючи на мої попередження, він знову вчинив дрібну крадіжку, я пригрозив йому, що відішлю назад до батьків. Після цього я пішов, і надовго затримався в справах поза домом.

Яким же був мій жах і шок, коли першим, що трапилося мені на очі після повернення, був мій гарний хлопчина, бешкетливий супутник мого життя, який висів на дверцятах ось цієї шафи! Його ноги майже торкалися долівки; стілець, який він, очевидно, відштовхнув ногою, валявся перекинутий поряд з ним; голова судомно нахилена до плеча; його розпухле обличчя й широко розплющені очі, незворушний погляд яких змусив мене здригнутися, спершу здалися мені ознакою життя. Витягти його із зашморгу було не такою простою справою, як то може здатися. Він уже сильно задубів, і я з незрозумілою огидою скинув його на долівку. Для цього мені довелося, підтримуючи тіло однією рукою, іншою різати мотузку. Та то було ще не все: той малий чорт скористався надто тонкою шворкою, яка сильно уп'ялася в плоть, і мені довелося маленькими ножицями шукати мотузку між двома складками шкіри, аби вивільнити шию.

Забув вам сказати, що я відразу голосно кликав на допомогу, але всі мої сусіди відмовилися прийти на поміч, вірні одному з тих звичаїв цивілізованих людей, який не дозволяє їм, вже не знаю, з якої такої причини, втручатися у справи, пов'язані з вішальником. Врешті прийшов лікар і оголосив, що дитина мертва вже декілька годин. Пізніше, коли ми взялися роздягати його для поховання, трупне задубіння вже досягло такого ступеня, що, втративши надію зігнути його задубілі руки й ноги, ми були змушені розрізати й розривати на ньому одяг, аби зняти його.

Комісар, якому я, певна річ, мав повідомити про те, що трапилося, подивився на мене скептично й сказав: "Ой, щось це підозріло!" – його, без сумніву, водночас підштовхували закорінене бажання та службовий обов'язок навіювати страх невинним і про всяк випадок змушувати їх почуватися винними.

Залишалося виконати найголовніший обов'язок, від самої думки про який мною аж трусило: слід було повідомити батькам. Ноги відмовлялися мені служити. Та все ж таки я наважився. І був дуже вражений тим, що мати залишалася незворушною, вона не зронила жодної сльози. Я приписав цю дивну поведінку тому жахливому потрясінню, яке вона мала пережити, і згадав відому сентенцію: "Найжахливіший біль – німий". Що ж до батька, то він лише промовив напівприголомшеним, напівмрійливим тоном: "Зрештою, можливо, це і на краще; він все одно скінчив би погано!"

Тим часом тіло поклали на софу, і я з допомогою покоївки зайнявся останніми приготуваннями для похорону, коли це до моєї майстерні зайшла його мати. За її словами, вона хотіла бачити труп свого сина. Направду, я не міг завадити їй випити до дна чашу свого горя й відмовити їй в цій останній, похмурій утісі. Потім вона попросила мене показати їй місце, де повісився її малий. "О! ні! мадам, – відповів я, – вам буде боляче на це дивитися". Й коли я мимоволі скоса глянув на злощасну шафу, з огидою, жахом і гнівом я помітив, що там ще досі був цвях з прив'язаним до нього довгим обривком мотузки. Я кинувся до нього, щоб знищити останні сліди нещастя, та коли вже збирався пошпурити все те через вікно, бідна жінка схопила мене за руку й промовила таким голосом, що годі було відмовити: "О! пане! залиште це мені! прошу вас! благаю!". Її відчай, подумав я, очевидно, довів її до такого безумства, що вона раптом прониклася ніжністю до того, що служило знаряддям смерті її сина, й захотіла зберегти його як жахливу, але дорогу реліквію. І вона взяла цвях і мотузку.

Нарешті! все зроблено. Мені залишилося лише знову взятися до роботи ще енергійніше, ніж зазвичай, щоб мало-помалу відігнати від себе видиво маленького трупа, що проникло у глибини мого мозку й чиї великі незворушні очі постійно мене переслідували. Проте наступного дня я одержав цілу паку листів: одні – від мешканців мого будинку, інші – з сусідніх будинків; один з першого поверху, інший – з другого, ще інший – з третього і так далі, одні були написані в напівжартівливому тоні, ніби для того, щоб за позірною несерйозністю приховати щирість свого

прохання; інші – з вайлуватою безсоромністю й без жодної орфографії, але всі мали одну й ту саму мету – одержати від мене шматок злощасної й жаданої мотузки. Маю сказати, що серед адресантів було більше жінок, ніж чоловіків; та далеко не всі, повірте мені, належали до найнижчих та грубих верств. Ці листи я зберіг.

І раптом мене осяяв здогад: я зрозумів, чому мати так наполегливо просила в мене мотузку і в якій комерції вона збиралася знайти розраду.